

МІСЦЕ ТА РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ СУСПІЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА

Гриценко В.В. (м. Запоріжжя)

Анотація

Стаття присвячена дослідженню феномена соціального управління в контексті співвідношення категорій соціального управління і суспільного виробництва; реалізовано завдання дослідження сутності, місця відносин управління у системі суспільних відносин загалом та в структурі суспільного виробництва, зокрема, вирішення цього завдання дозволяє визначити ту інтегруючу роль, що виконують управлінські відносини на всіх етапах, на всіх рівнях процесу суспільного виробництва.

Ключові слова

СУСПІЛЬНЕ ВИРОБНИЦТВО, ВІДНОСИНИ УПРАВЛІННЯ, ПРАЦЯ, БАЗИС, НАДБУДОВА, РІВНІ УПРАВЛІННЯ, РЕГУЛЮВАННЯ.

Вступ

Кардинальна перебудова суспільних відносин, що відбувається останнім часом, нагально потребує від науковців рішучої активізації теоретичних досліджень найбільш фундаментальних проблем суспільного розвитку, розкриття сутності та закономірностей цього процесу, джерел його виникнення та розвитку. Все це обумовлює зростання уваги до більш глибокого аналізу багатьох методологічних проблем суспільного знання взагалі та проблем соціального управління зокрема.

Тому, на нашу думку, актуальним і необхідним буде визначення співвідношення категорій соціального управління та суспільного виробництва, а також механізму їхньої взаємодії. Все це дозволить розробити на об'єктивній основі відповідний ефективний арсенал принципів, методів та прийомів управлінської діяльності задля забезпечення подальшого сталого розвитку суспільства. Так першим та необхідним кроком буде визначення сутності та змісту категорій суспільного виробництва та соціального управління.

Обговорення проблеми

Під категорією “суспільне виробництво” слід розуміти виробництво самої людини, матеріальних благ, а також форм спілкування. Суспільне виробництво, і це вже витікає з самого терміну, являє собою процес виробництва суспільного життя, він є єдністю виробництва матеріальних благ (життєвих засобів), та людських сил. Тобто суспільне виробництво являє собою такий процес, який проходить через обидва вказаних виробництва, як через свої специфічні фази. Обидва виробництва матеріальних благ та людських сил, володіючи певною самостійністю, взаємно

обумовлюють та переходять одне в одне. При цьому між ними проходить обмін робочої сили та життєвими засобами. Так, в сфері споживання життєвих засобів відбувається виробництво робочої сили, а також розвиток усіх сил, здатностей і здібностей особистості. Якщо сфера споживання життєвих засобів є водночас сферою виробництва людських сил, то, навпаки, сфера споживання робочої сили виступає сферою виробництва матеріальних благ. У ролі посередника тут виступають сфери розподілу та обміну.

Виробництво матеріальних благ та людських сил знаходяться у діалектичній взаємодії – взаємно передбачаючи (та заперечуючи) один одного, вони складають разом виробництво суспільного життя, кінцевим результатом якого є саме суспільство.

Але слід зазначити, що виробництво матеріальних благ, тобто матеріальне виробництво у співвідношенні з виробництвом людських сил як елементів суспільного виробництва, відіграє визначальну роль. Це впливає з того, що певна форма матеріального виробництва детермінує, по-перше, відповідну структуру суспільства, по-друге, конкретне ставлення людей до природи. Державний устрій та духовне життя людей визначаються обома цими факторами, а це в свою чергу визначає характер виробництва людських сил. Але також не слід абсолютизувати матеріальне виробництво. Тобто поняття "виробництво" не слід обмежувати лише матеріальним виробництвом, а треба розуміти як життєдіяльність суспільства, суспільне виробництво, в якому матеріальне відіграє основну, визначальну роль.

Отже, суспільне виробництво, таким чином, уявляє собою складну, розгалужену систему, основними елементами якої виступають: виробництво носіїв життя, засобів до життя (предметних умов його існування) та соціальних умов існування носіїв життя.

Якщо суспільне виробництво є складною, організованою системою, а це як ми бачимо не викликає сумніву, то ми можемо стверджувати що їй неодмінно притаманне управління. Це впливає з того, що управління являє собою і специфічну функцію організованих систем різної природи, що забезпечує: – збереження їхньої структури; – підтримку встановленого режиму діяльності; – реалізацію мети діяльності системи.

Як вказував К.Маркс, що, будь-яка безпосередня суспільна праця неодмінно потребує в тій або іншій мірі управління, яке влаштовує узгодженість між індивідуальними роботами та виконує загальні функції, що виникають в процесі руху усього виробничого організму на відміну від руху його самостійних органів. Пізніше він знову підкреслював всезагальний характер управління, вказуючи на те, що управління є необхідний момент будь-кого способу виробництва [2, 19].

Слід сказати, що в системі суспільного виробництва мають місце різні види управління, мається на увазі технічне управління (що здійснюється в технічних системах, насамперед складних механізмах, що використовуються як знаряддя праці в матеріальному виробництві); біологічне управління (цей вид управління здійснюється в процесі виробництва людських сил і обумовлюється біологічною природою людини); соціальне управління, яке і являє для нас найбільший інтерес.

Щодо визначення соціального управління та його специфіки слід відмітити, що під соціальним управлінням розуміється процес управління, що відбувається в суспільній системі.

Так, соціальне управління визначається як цілеспрямований вплив на суспільство для упорядкування, збереження, удосконалювання та розвитку його визначеної якісної специфіки. Воно обумовлено системною природою суспільства, суспільним характером праці, необхідністю спілкування людей в їхній життєдіяльності, в процесі обміну продуктами матеріальної та духовної діяльності.

Виходячи з цього, ми можемо стверджувати, що соціальне управління виконує певну регулюючу, інтеграційну функцію у системі суспільного виробництва. Головна її мета – створення, реалізація таких форм спілкування, відносин між людьми, суспільними групами, що забезпечує оптимальне функціонування суспільної системи при відповідному йому способі виробництва.

Саме тому функціонування системи суспільного виробництва має бути побудована на розумінні об'єктивної основи суспільного виробництва. Це розкривається в загальносоціологічній тенденції – відповідності виробничих відносин характерові та рівневі розвитку продуктивних сил, які разом становлять певний тип способу виробництва.

Спосіб виробництва характеризується не лише виробництвом матеріальних благ. Він відтворює соціальне буття людини, а також формує, розвиває саму людину. Зміна способу виробництва викликає зміну всього укладу суспільного життя, тобто відбуваються зміни соціального, політичного, духовного характеру, змінюється соціально-класова структура суспільства. Трансформується система управління, руйнується стара інфраструктура, заклади, організації, на їхньому місці виникають нові установи та організації.

Так, ми підходимо до розкриття таких категорій, як базис і надбудова. Отже, сукупність виробничих відносин, відповідних певному характеру і рівню розвитку продуктивних сил суспільства, становить його економічну структуру, базис суспільства. На його основі створюється певна надбудова – це сукупність суспільних явищ, породжених економічним базисом та які активно впливають на нього. До надбудови входять: сукупність ідей, теорій, поглядів; відповідних

ім відносин (політичних, правових, моральних та ін.); система організацій та установ (державних, суспільних та ін.).

Надбудова створюється людьми, соціальними групами відповідно до їхньої мети, тобто ідеальним відбитком їхніх інтересів і потреб, що зароджуються в базисі. Базис і надбудова перебувають у діалектичній взаємодії та обслуговують один одного. Шляхом своєї взаємодії вони породжують увесь комплекс суспільних відносин. Тому нам стає необхідно визначити сутність та специфіку саме управлінських відносин в рамках усєї сукупності відносин у суспільстві, основою яких є виробничі відносини.

Відносини управління специфічні, вони не тотожні іншим групам суспільних відносин, а тому специфіку має бути предметом особливого дослідження науковців. Діалектику взаємозв'язку виробничих відносин і відносин управління можна найбільш повно розкрити лише на основі аналізу співвідносин абстрактного і конкретного, існування законів і конкретними формами їхнього прояву. Управлінська праця як абстрактна є носієм усєї сукупності виробничих відносин.

Сутність виробничих відносин – це теоретичне узагальнене вираження засобу виробництва, що безпосередньо залишається невидимим. Відносини управління – це безпосередньо дане, це сама практика.

Управління має складніші взаємозв'язки із виробничими відносинами, ніж це здається на перший погляд. Як функція суспільного виробництва, управління підпорядковане впливу продуктивних сил не безпосередньо, а опосередковано – через форму власності. Відображаючись через систему майнових відносин, воно виявляється в перетвореній формі. В свою чергу, виробничі відносини виражаються у відносинах управління. Таким чином, дійсно що, відносини управління виробництвом – нерозривна складова загальної сукупності суспільних відносин, які діють у суспільстві.

Відносини управління виділяють із загальної сукупності суспільних відносин в силу їх певної специфіки. По-перше, вони мають комплексний характер, по-друге, вони є активною складовою суспільних відносин, по-третє, вони мають владний характер, зумовлений рівнем продуктивних сил.

Відносини управління у виробництві мають певну соціально-економічну сутність. Вони ґрунтуються на економічних закономірностях і визначаються головним виробничим відношенням – відношенням власності на засоби виробництва, яке визначає соціально-економічну сутність відносин управління. Відносини управління виробництвом є наслідком процесу суспільного виробництва, вони виникають і стають його необхідним елементом. Відтворення неможливе без певних відносин управління цим процесом, який спричинює об'єктивні відносини між людьми щодо

використання чинників виробництва і задоволення виробничих і особистих потреб. Ці відносини мають економічний характер, вони спрямовані на створення максимально сприятливих умов для процесу відтворення, для досягнення відповідних певному способу виробництва цілей. Відносини управління в процесі виробництва визначаються характером виробничих відносин і охоплюють усі функції управління.

На думку Ф.Лубенського, відносини управління – це відносини між представником власника засобів виробництва та об'єднаними в кооперацію безпосередніми учасниками процесу виробництва, а також відносини між усіма робітниками в процесі здійснення функцій управління виробництвом [4, 79].

Відносини управління виробництвом можна розглядати на трьох рівнях: у народному господарстві, окремої галузі виробництва, господарської одиниці. Вони мають розглядатись також на територіальному рівні. Але потрібно зауважити, що відносини управління не замикаються на цих рівнях і регіонах.

Відносини управління є також частиною надбудови. Вони формуються внаслідок здійснення соціально-економічної політики за допомогою правових актів і заходів соціально-психологічного впливу на об'єкт управління.

Надбудовні відносини управління доступніші для розуміння, тому що належать до повсякденної діяльності суспільства. Проте це не означає, що вони не об'єктивні по суті. В остаточному підсумку ці відносини визначаються базисом, хоча відображаються через діяльність різноманітних надбудовних інституцій, на яку впливають ідеї, концепції, погляди окремих людей і т. ін. У надбудовних відносинах управління чітко проглядається та їхня частина, що є об'єктивно зумовленою економічним базисом. Відносини управління, таким чином, суть економічні і соціальні.

Висновки

Таким чином, феномен соціального управління, що має своє вираження в специфічних до усієї сукупності суспільних відносин, відносин управління, які мають об'єктивний характер і притаманні не лише базису, але і надбудові. Щодо управління соціально-економічними системами соціальний характер управлінських відносин не втрачає своєї значущості, тому що змістом цього управління є ті конкретні суспільні відносини, що виникають між людьми в процесі спільного виробництва матеріальних благ.

Відносини управління у суспільному виробництві виконують інтегруючу роль, вони пов'язують виробничі відносини з продуктивними силами. Управління є механізмом, за допомогою якого суспільство приводить виробничі відносини у відповідність із рівнем розвитку продуктивних сил. Інакше кажучи, соціальне управління приводить систему суспільного виробництва у відповідність до вимог

закону відповідності виробничих відносин рівню розвитку продуктивних сил.

Все це дійсно підтверджує те, що соціальне управління є необхідною регулюючою та інтегруючою функцією системи суспільного виробництва, що покликана забезпечити оптимальний режим її функціонування та сталий розвиток.

Джерела

1.Алехин В.В., Бурева В.В., Поважный С.Ф. Философия управления (социально-гуманитарные проблемы). – Донецк: ДонГАУ, 1999. – 294с.

2.Андрушків Б.М., Кузьмін О.Е. Основи менеджменту: методологічні положення та прикладні механізми: Підручник. – Тернопіль: Лілея, 1997. – 430с.

3.Афанасьев В.Г. Научное управление обществом: опыт системного исследования. – М.: Политиздат, 1973. – 342с.

4.Лубенский Ф.С. Экономические основы управления социалистическим общественным производством. – Л.: Ленингр. Ун-т, 1973. – 457 с.

5.Тихомиров Ю.Р. Управление долами общества. – М.: Мысль, 1984. – 223 с.

Стаття надійшла 29.01.2005 р.